

ישיבת הפתל - ירושלים
שיחת הגאון הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א
לפרשת ויצא תשס"ו
חשיבות לשון הקדש ובהירות ידיעת התורה

נקראת "לשון הקודש". אמנם יש מחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן למה בדיוק נקראת לשון הקודש בשם זה (עי' רמב"ן שמות ל, יג), אבל סוף סוף לשון זו היא לשון קדושה. היא הלשון שבה נגלה ה' אל משה רבנו ואל שאר הנביאים, היא הלשון שבה נגלה אלינו ה' בהר סיני, והיא הלשון שבה כתב לנו ה' את התורה - לשון הקודש!

"ורוממתנו מכל הלשונות" - הודאה לה' על נתינת לשון הקודש לישראל

כיון שלשון הקודש היא לשון קדושה, יש לשאול: הרי בהודמנויות שונות אנו מודים לקב"ה על הקדושות השונות שנתן לנו. אנו מודים לו בכל בוקר על התורה הקדושה שנתן לנו - "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו", לפני כל מצוה אנו מודים לו על כך ש"קדשנו במצוותיו", אנו מודים לו על קדושת חיי הנישואין שניתנה לנו - "אשר קדשנו במצותיו וציונו על העריות, ואסר לנו את הארוסות, והתיר לנו את הנשואות לנו על ידי חופה וקדושין", אנו מודים לו (בברכת המזון) על ארץ הקודש ועל עיר הקודש שניתנו לנו, אנו מודים לו על המועדים הקדושים שניתנו לנו (בקידוש ובתפלת המועדים), מדוע איננו מודים לקב"ה גם על כך שנתן לנו לשון קדושה?

אפשר לומר, שזהו מפני שלשון הקודש היא חלק מן התורה. הרי תחילת לימוד התורה אצל קטן הוא בלימוד אותיות הא"ב של לשון הקודש (ש"ע י"ד סי' רמ"ה ס"ח בהג"ה). משמע, שבכלל לימוד התורה - לימוד לשון הקודש. ואם כן, בכלל ההודאה על התורה (בברכת התורה ובברכות נוספות) אנו מודים לקב"ה גם על לשון הקודש, שהיא חלק מן התורה. ובכל זאת, כמדומני שישנה גם הודאה מיוחדת על נתינת לשון הקודש (אם כי לא בברכה מיוחדת שנתקנה לשם כך), והיא בברכת המועדים (בתפלה ובקידוש). אנו אומרים בברכת המועדים: "ורוממתנו מכל הלשונות". כלומר, אנו מודים לקב"ה על כך שנתן לנו לשון מרוממת ונשגבת יותר מכל לשון אחרת, לשון קדושה שמשפיעה עלינו קדושה. הרי שיש כאן הודאה מפורשת גם על נתינת לשון הקודש.

שימוש בלשון הקודש לתכנים שליליים

הרמב"ם בפירוש המשניות (אבות פ"א מ"ז) כותב, שישנם חסידים מאנשי תורתנו שאינם מוכנים בסעודות מצוה לשמוע שירים בלשון לע"ז גם אם תוכנם משוכח,

יעקב אבינו לא משנה את לשונו בבית לבן

לאחר הויכוח בין יעקב ללבן, מספרת התורה: "ויאמר יעקב לאַחֲזִי, לְקַטּוּ אַבְנִים. וַיִּקְחוּ אַבְנִים וַיַּעֲשׂוּ גַל, וַיֹּאכְלוּ שָׁם עַל הַגַּל. וַיִּקְרָא לוֹ לְבָן יֶגֶר שְׁהָדוּתָא, וַיַּעֲקֹב קָרָא לוֹ גַלְעָד" (בראשית לא, מו-מו). וקשה: הרי יעקב ולבן משוחחים ביניהם כמה פעמים בפרשתנו. שיחות אלו נערכו מן הסתם בארמית, שפת המדינה של חרן. אף על פי כן, כשהתורה מספרת לנו על שיחות אלו, היא אינה מביאה את הדברים בשפה המקורית ואחר כך מתרגמת אותם ללשון הקודש, אלא מתארת את השיחה בלשון הקודש בלבד, ואנו מבינים כבר מעצמנו, שבפועל נערכה השיחה בארמית. כך גם במקומות אחרים בתורה. למשל, כשמשה ואהרן מדברים עם פרעה, ודאי שוחחו עמו במצרית. אף על פי כן, כשהתורה מספרת לנו על השיחות הללו, היא אינה מביאה את הדברים בשפה המקורית, אלא מתארת את השיחה בלשון הקודש בלבד. מדוע א"כ כאן, בפרשתנו, כתבה התורה "ויקרא לו לְבָן יֶגֶר שְׁהָדוּתָא, וַיַּעֲקֹב קָרָא לוֹ גַלְעָד"? הרי "יֶגֶר שְׁהָדוּתָא" אינו אלא "גַלְעָד" בארמית, ואם כן די היה לומר: "ויקראו לו יעקב ולבן גַלְעָד", ומזה כבר היינו מבינים מעצמנו, שיעקב קרא לגל "גַלְעָד" בלשון הקדש, ולבן קרא לו "יֶגֶר שְׁהָדוּתָא" בארמית.

חשבתי לומר, שכנראה רצתה התורה להדגיש כאן, שגם אחרי עשרים שנה שיעקב יושב בבית לבן בארם נהרים, וכבר שולט מן הסתם היטב בשפה הארמית, אף על פי כן הוא לא משנה את לשונו. כשצריך לדבר עם לבן, הוא מדבר איתו בשפה שלבן מבין, וקורא לגל "יֶגֶר שְׁהָדוּתָא". אבל בינו לבין עצמו ובשיחתו עם בני ביתו - "ויעקב קרא לו גַלְעָד". הוא אינו משנה את לשונו, ומקפיד לדבר רק בלשון הקדש. ומעשה אבות סימן לבנים. כשבני יעקב יורדים אח"כ למצרים, למרות שבהרבה דברים היו שקועים בטומאת מצרים, בדבר הזה היו זהירים, שלא לשנות את לשונם. כשיש צורך לדבר עם הנוגש המצרי ודאי דברו איתו במצרית, וכשבאו לצעוק אל פרעה ודאי צעקו אליו במצרית. אבל בינם לבין עצמם - ישראל מדברים בלשון הקדש, לא במצרית. וחז"ל מוסרים לנו, שאחד הדברים שבגללם זכו ישראל להגאל ממצרים, הוא הדבר הזה, שלא שינו את לשונם (במדב"ר כ, כט).

מהי החשיבות בדיבור בלשון הקודש, שבגלל זה נגאלנו ממצרים? הדיבור בלשון הקודש משפיע על מחשבתו של האדם, שתהיה קדושה יותר. לכן היא

הקודש? די להם לדעת יונית, שפה שבה אפשר לדבר עם השכנים הגויים, וגם ללמוד בה את התורה! ממילא - לא לומדים באותה קדושה. אמנם גם תורה שנלמדת ביונית היא קדושה, אבל זו איננה אותה הקדושה כמו לימוד בלשון הקודש.

חוץ מזה, הרבה מדרשות חז"ל לא ניתנות להבנה כאשר התורה מתורגמת ליונית, שכן הרבה מדרשות חז"ל בנויות על דקדוק הלשון, על גימטריאות, על ראשי תיבות, על חסרות ויתרות, ועל הרבה דברים אחרים שאי אפשר לתרגמם לשפה אחרת. גם טעמי המקרא בנויים על לשון הקדש. בלי פיסוק הטעמים, קשה לפעמים להבין את פירוש המקרא. אותן המילים יכולות לקבל משמעויות שונות, לפי פיסוק הטעמים. למשל: אצל אברהם אבינו כתוב "ויקרא בשם ה'" (בראשית יב, ה), וגם אצל משה רבנו כתוב "ויקרא בשם ה'" (שמות לד, ה). אבל הפירוש שונה בשני המקומות. אצל אברהם כתוב: "ויקרא, בשם ה'", ופירושו הוא שאברהם אבינו קרא בשם ה', ואילו אצל משה כתוב: "ויקרא בשם ה'", וממילא הפירוש הוא שה' עצמו קרא בשם עצמו לפני משה, כפי שהודיע לפני כן שיעשה: "ויקראתי בשם ה' לפניך" (שם לג, יט). הרי שלפי פיסוק הטעמים משתנה פירוש הפסוק. וכן הוא במקומות הרבה. חשוב אפוא לדעת גם את טעמי המקרא. גם את דרשות חז"ל קשה לפעמים להבין בלי הבנה בפיסוק הטעמים. ניקח דוגמא מפרשת השבוע. חז"ל אמרו: "ויפגע במקום" (בראשית כח, יא), מכאן שיעקב תיקן תפילת ערבית (ברכות כו, ב). מה הכריח את חז"ל לפרש כך? הרי חז"ל עצמם ביארו כבר, ש"ויפגע במקום" פירושו שקפצה ליעקב הדרך מחרון לבית אל-ל (סנה' צה, ב). מה הכריח את חז"ל לומר פירוש נוסף, שיעקב אבינו מתפלל כאן תפילת ערבית? לפי פיסוק הטעמים הענין מוכרח: הפסוק אומר: "ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש". התיבות "ויפגע במקום" מוטעמות בקדמא ואזלא, התיבות "וילן שם" מוטעמות במהפך ופשטא, ואח"כ כתוב "כי בא השמש". והנה, פשטא הוא טעם מפסיק יותר מהאזלא. ממילא יוצא, ש"כי בא השמש" הוא טעם לא רק ל"וילן שם", אלא גם ל"ויפגע במקום" [ויפגע במקום וילן שם, כי בא השמש", ולא: "ויפגע במקום, וילן שם כי בא השמש"]. אם "ויפגע במקום" פירושו שקפצה לו הדרך, לא מובן איך "כי בא השמש" הוא ביאור גם לקפיצת הדרך הזו. לכן דרשו חז"ל שיעקב התפלל ערבית, וממילא מובן מדוע "כי בא השמש" הוא טעם גם ל"ויפגע במקום". כמו דרשה זו, כך ישנן עוד הרבה דרשות חז"ל, שבלי הבנת הטעמים אי אפשר להבין מה הכריח את חז"ל לדרוש מה שדרשו. סיבה נוספת לכך שחז"ל גזרו תענית על תרגום התורה ליונית, היא מפני שתרגום התורה מביא להתבוללות. ה"משכילים" אחר כך באירופה, הלכו גם הם בדרך זו. תרגמו את התורה ואת התפילה לגרמנית, כאשר התירוץ הרשמי היה לקרב ע"י זה אנשים לתורה,

ולעומת זאת מוכנים לשמוע שירים בלשון הקודש גם אם תוכנם שלילי. הרמב"ם מכנה גישה זו "סכלות גמורה". כי דברים משובחים, כדברי תורה, חכמה ומוסר, ראויים להאמר ולהשמע גם אם הם נאמרים בלשון לע"ז (גם את פירוש המשניות עצמו כתב הרמב"ם בלשון ערבית), ולעומת זאת, דברים מגונים ופחותים, גם בלשון הקודש אין ראוי לאמרם. אדרבה! שמיעת דברים פחותים בלשון הקודש - כותב הרמב"ם - גרועה יותר מאשר שמיעתם בלשון לע"ז! לפי שלשון הקודש אין ראוי להשתמש בה אלא לענינים נעלים, והשימוש בה לענינים פחותים ופסולים מהווה פגיעה בקדושתה. השימוש בלשון הקודש לענינים פסולים, אינו מהווה א"כ "צד חיובי" מסויים בתוכן השלילי של הענין, אלא להפך, רק מגדיל עוד יותר את השלילה שבדבר, בגלל הערך השלילי המוסף של פגיעה בקדושת לשון הקודש שיש כאן. כעין זה מצינו בכלי המקדש. כלי המקדש קדושים וחשובים, ומצוה להשתמש בהם בעבודת הקדש שבמקדש. לעומת זאת, אם משתמשים בהם ח"ו לדברים אחרים, נענשים על כך, כפי שקרה לבלשאצר ולאחשוורוש, שהשתמשו בכלי המקדש ונענשו (עי' מגילה יא, ב). כך גם לשון הקדש. יש מעלה להשתמש בה לדברים שבקדושה, או לדברים מותרים. אבל לדברים פסולים, אין שום מעלה בשימוש בלשון הקודש, אלא להפך.

למה גזרו תענית על תרגום התורה ליונית?

הגמרא מספרת, שתלמי מלך מצרים (ממלכי יוון) לקח שבעים ושנים זקנים, ודרש מהם לתרגם עבורו את התורה ליונית. הוא הושיב כל אחד מהם בחדר נפרד (כדי שלא יוכלו "לתאם גרסאות" ביניהם), אבל הקב"ה נתן עצה בלבם, והסכימו כולם לדעה אחת, לתרגם את התורה בשינויים מסויימים בכמה מקומות (בגלל חששות מסויימים שהיו להם, אם יתרגמו את התורה כלשונה - עי' מגילה ט, א-ב). כל שבעים ושנים הזקנים הכניסו לתרגומם את אותם השינויים! לכאורה היה צריך לקבוע יום טוב על הנס הזה, ששבעים ושנים זקנים כיוונו לדבר אחד בלא להתייעץ ביניהם. אבל חז"ל לא קבעו יום טוב לזכר המאורע הזה. הם קבעו עליו תענית! אנו איננו צמים בדרך כלל ביום הזה, אבל זהו אחד מהימים הכתובים במגילת תענית, יום ח' בטבת (עי' שו"ע או"ח סי' תק"פ ס"ב). אינני יודע אם יום זה הוא היום שבו התחיל התרגום או היום שבו נגמר התרגום, עכ"פ יום זה נקבע לתענית על שתרגמו את התורה ליונית. [בסליחות האשכנזיות לעשרה בטבת מזכירים זאת, שח' בטבת הוא יום תענית על תרגום התורה]. למה קבעו תענית על תרגום התורה? מפני שדבר זה גרם לכך, שיהודים שיושבים במצרים או בשאר הארצות היוניות, לא ילמדו עוד את התורה באותה הקדושה כמו שלמדו עד עכשיו. אם התורה מתורגמת ליונית, למה להם לטרוח ללמוד את לשון

החסרון בלשון הארמית לעומת שאר הלשונות

הלשון הארמית מיוחדת לטובה משאר הלשונות, אבל יש בה גם דבר משונה: אנו אומרים קדיש בארמית. למה אומרים קדיש בארמית? בפשטות, מפני שזו היתה הלשון המדוברת בזמן חז"ל שתקנו את אמירת הקדיש (ע"י תוס' ברכות ג, א ד"ה וענין). אבל הראשונים כתבו גם טעם אחר למה תקנו לומר את הקדיש בארמית: מפני שהקדיש היא תפילה נשגבה מאד, ואם נאמר אותה בלשון הקודש, מלאכי השרת יקנאו בנו על שאנו אומרים תפילה נשגבה כזו (ע"י בתוס' שם). לכן אומרים את הקדיש בארמית, שהיא לשון שאין מלאכי השרת נזקקים לה (סוטה לג, א). הראשונים נחלקו, אם רק לארמית אין מלאכי השרת נזקקים, או גם לשאר הלשונות (ע"י טור וב"י או"ח ס"ס ק"א). אבל לפי דעה אחת, רק לארמית אין מלאכי השרת נזקקים. מי שמתפלל באנגלית או בצרפתית, המלאכים מוכנים לשמוע אותו. רק לתפלה בארמית אין הם נזקקים, מפני שהארמית היא לשון מגונה בעיניהם [מפני שהיא שיבוש של לשון הקודש]. לכן, אומרת הגמרא, אסור ליחיד להתפלל בארמית, מפני שמלאכי השרת לא יכניסו את התפילה שלו לקב"ה (סוטה שם). ציבור יכולים להתפלל בארמית, מפני שתפלת ציבור אינה צריכה סיוע ממלאכי השרת, הקב"ה מקבל את תפלת הציבור באופן ישיר. אבל תפלת יחיד צריכה לסיוע של מלאכי השרת שיעבירו את התפלה אל הקב"ה, ועל כן אין ליחיד להתפלל בארמית, כי לארמית אין מלאכי השרת נזקקים. לכן מובא בהלכה, שיחיד לא יאמר למשל יקום פורקן בשבת (משנ"ב סי' ק"א ס"ק י"ט). חבל שיאמר, כי ממילא מלאכי השרת לא יכניסו את התפילה שלו אל הקב"ה. וכן בסליחות, הקטעים שבארמית אין ליחיד לומר אותם. הרי שאחרי הכל, עם כל מעלת הלשון הארמית, לשון הקודש היא ודאי עדיפה וצריך ללמוד אותה. וכפי שדברנו, יש להשתמש בה לדברי קדושה. אמנם גם העיתון כתוב בלשון הקודש, אבל לא זה עיקר המטרה של לשון הקודש. עיקר המטרה של לשון הקודש היא להשתמש בה לדברים שבקדושה. עכ"פ, ברור שהעיקר כמו שהרמב"ם אומר, שהדגש צריך להיות על התוכן. דברים טובים טוב ללמוד בכל לשון, ועוד יותר טוב ללמוד אותם בלשון הקודש. ודברים גרועים לא טוב ללמוד בשום לשון, ועוד יותר גרוע ללמוד אותם בלשון הקודש. להשתמש בלשון הקודש לענינים שלילים, אין בזה מעלה אלא רק חסרון.

האם ניצחנו את יון? - לא לגמרי...

אנו מתקרבים אל ימי החנוכה, הימים שנקבעו להלל ולהודאה לה' על הנס של נצחון החשמונאים על היוונים. מה רצו היוונים? היוונים רצו שני דברים: "להשכיחם תורתך, ולהעבירם מחוקי רצונך". "להעבירם מחוקי רצונך" - כלומר, שלא יקיימו מצוות.

שמי שאינו יודע את לשון הקודש יוכל ללמוד את התורה בלשון המדינה, אבל למעשה הכוונה היתה הפוכה, שאנשים לא ילמדו את לשון הקודש, ועל ידי זה יתנתקו מהתורה שבעל פה, שבימי תלמי עוד לא היתה כתובה, אבל בימי המשכילים היא כבר היתה כתובה, אלא שע"י הניתוק מלשון הקודש הפכו המשנה, הגמרא והפוסקים לספר חתום, בלתי ניתן לקריאה וללימוד. זו היתה עצת המשכילים. ואכן הדבר תרם "תרומה גדולה" לכך שאנשים פרקו עול תורה מעליהם, וחלקם אף השתמדו ר"ל (וע"י משנ"ב סי' ק"א ס"ק י"ג).

היום מבחינה מסוימת המצב טוב יותר מזה שהיה בימי המשכילים. היום ישנם תרגומים גם לתורה שבעל פה, לש"ס ולספרים נוספים, ממילא גם מי שאינו יודע לשון הקודש יכול ללמוד ש"ס בתרגום אנגלי וכדו'. ובכל זאת, יותר טוב אם לומדים בלשון הקודש. אמנם רבי יהודה הלוי והרמב"ם, למרות שהיו בקיאים בלשון הקודש [רבי יהודה הלוי היה משורר גדול בלשון הקודש, והרמב"ם כתב את היד החזקה בלשון הקודש] כתבו חלק מהספרות שלהם בערבית, אבל זהו מפני שזו היתה הלשון המדוברת בימיהם. מסיבה זו הכוזרי נכתב במקורו בערבית, וכן ה"מורה נבוכים" ופירוש המשניות לרמב"ם, כדי שגם מי שאינו מכיר את לשון הקודש יוכל ללמוד ספרים אלו. אבל ודאי שעדיף לדבר בלשון הקודש. זהו חלק ממצנת תלמוד תורה, כשילד מתחיל לדבר, ללמד אותו תורה בלשון הקודש. יש אולי חסרון אצלנו בענין זה, שאיננו מלמדים את הילד לשון הקודש מיד בתחילת דיבורו. אמנם משוחחים איתו בלשון הקודש, ובכל זאת התחלת הדיבור שלו איננה בלשון הקודש. למה? שהרי שתי המילים הראשונות שהוא לומד לומר, הן בדרך כלל 'אבא' ו'אמא', שהן מילים בארמית ולא בלשון הקודש. אלא שקל יותר לבטא 'אבא' ו'אמא' מאשר 'אבי' ו'אמי'.

השאלה היא בכל זאת, למה הגמרא נכתבה בארמית, וכן מדוע הפוסקים השתמשו הרבה בארמית? - חז"ל אומרים (יר' סוטה פ"ז ה"ב) שהקב"ה נתן מקום של כבוד ללשון הארמית, גם בתורה גם בנביאים וגם בכתובים. בתורה - "יגר סהדותא", בנביאים - יש פסוק בירמיה שכולו בארמית, חוץ מהמילה האחרונה (ירמיהו י, יא), ובכתובים - חלקים נרחבים מספר דניאל ועזרא הם בארמית. הרי שהקב"ה חלק כבוד לארמית, הכניס אותה אל תוך לשון הקודש. לכן גם חז"ל והפוסקים הסכימו להשתמש בה לדברי תורה. ובכל זאת, עם כל קרבתה של הארמית אל לשון הקודש, זו לא ממש אותה המדרגה. בכל זאת רואים, שיעקב מעדיף לקרוא לגל "גלעד", ומשאיר ללבן את השם הארמי "גַלְגַל" שְׁהָדוּתָא...

לדעת תורה, אבל גם החלק שכן יודע, יש לנו מחלוקות וספקות בלי שיעור.

כיצד ננצח את יון?

השכחה הזאת של התורה, רמוזה כבר במאבק שניהל יעקב אבינו עם שָׂרוּ של עשו, בפרשת וישלח: "וַתִּקַּע כַּף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּהַאֲבִקּוֹ עִמּוֹ... עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׂה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה, כִּי נִגַע בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׂה" (בראשית לב, כו-לג). למה נקרא שמו גיד הנשה? אומר רש"י: "לפי שְׁנֵי שְׁנֵי (=זו) ממקומו ועלה". אבל לְנֵשֶׂה יש גם משמעות נוספת. נֵשֶׂה היא גם לשון שכחה, כמו: "נֵשֶׂה אֶלְקִים אֵת כָּל עַמְלֵי וְאֵת כָּל בֵּית אֲבִי" (שם מא, נא). לפי זה, "גיד הנשה" משמעו "גיד השכחה". המלאך שנאבק עם יעקב הצליח להחדיר לישראל שכחת התורה ע"י שפגע בגיד הזה. עד אז היה יעקב "איש תם" (שם כה, כז), איש שלם, וגם אח"כ חזר והבריא (ע"י שם לג, יח וברש"י שם), אבל מבחינה רוחנית הפגיעה בגיד הנשה נשארה עד היום. "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה, כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה" - גיד השכחה.

יש שכתבו, ש"נֵשֶׂה" הן אותיות "שְׁנֵה", ושהלאו של "לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה" רומז על ימי השנה בהם אסור לנו לאכול בגלל הפגיעה הרוחנית הזאת. יום הכפורים ותענית אסתר אינם רמוזים כאן, כי בהם אסור לאכול מסיבות אחרות, אבל רמוזים כאן ארבעת הצומות שקשורים לחורבן: "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה". "את" - ראשי תיבות "אב תשיעי", כלומר תשעה באב, "גיד" - ג' רומז על ג' בתשרי, י' רומזת לי' בטבת, ומנין אותיות "גיד" (בגימטריא) הוא שבע עשרה, רמז לשבעה עשר בתמוז ("עקידת יצחק" לר"י עראמה, פר' וישלח שער כ"ו, דף ר"ד סוף ע"ב). בימים אלה "לא יאכלו בני ישראל", מפני שהמלאך נגע בגיד הנשה של יעקב והכניס בו פגם של שכחת התורה. ממילא גרם הדבר להתגברות שרו של עשו ולחורבן בית המקדש.

הדרך לנצחון על היונים בענין הזה, היא רק ע"י התחזקות בלימוד התורה ובדיעת התורה. נכון שאין לנו הבהירות והידיעה הברורה שהיתה מימות משה רבנו עד ימות יוסי בן יעזר, אנו לומדים את כל הדעות, גם את דעת בית הלל וגם את דעת בית שמאי, גם את דעת רבא וגם את דעת רב יוסף, גם את דעת רש"י וגם את דעת תוספות, אבל בכל זאת, לפחות לדעת מה הם הדעות השונות בכל ענין. כשנזכה, יבוא משיח ונדע גם מה ההלכה בכל מחלוקת. אבל בלי לימוד זוהי שכחת התורה מוחלטת! זהו נצחון מוחלט של היונים, ח"ו. הדרך היחידה לנצח את היונים היא א"כ ע"י לימוד התורה. שלפחות מה שבידינו, נלמד בבירור, ובבהירות, ועד כמה שאפשר בלי ספקות ובלי מחלוקות, עד שנגיע ליום שמשח יבוא ושוב תגלה הבהירות של

לכן גזרו על השבת, על המילה, על ראש חודש, ועל מצוות אחרות. אבל היונים רצו גם דבר נוסף. הם רצו "להשכיחם תורתך". כלומר, לגרום לשכחת התורה. חז"ל אומרים: "יְחַשְׁךְ [על פני תהום] (בראשית א, ב) - זו יָן, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיה" (ב"ר ב, ד). "חֶשֶׁךְ" - אותיות "שכח". התורה היא אור, וכששוכחים את התורה זהו חושך.

והנה, בעוד שבענין של "להעבירם מחוקי רצונך" הנצחון על יון היה מוחלט, שכן לאחר נצחון החשמונאים כל יהודי היה יכול לשמור שבת, למול את בנו, להניח תפילין ולקיים כל מצוה שיחפוץ, הרי שבענין של "להשכיחם תורתך", במידה מסוימת עוד לא נצחנו את יון. עד שבעוד יון, כל מחלוקת שהיתה בהלכה היתה מגיעה להכרעת הסנהדרין. חז"ל מוסרים לנו (ירוש' חגיגה פ"ב ה"ב), שמימות משה רבינו עד ימות יוסי בן יעזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים לא היתה מחלוקת בין חכמי ישראל שלא הוכרעה. כל שאלה בהלכה שעלתה לדין - הצליחו להגיע בה להכרעת הדין. בימות יוסי בן יעזר ויוסי בן יוחנן הופיעה לראשונה מחלוקת שלא הצליחו להכריע בה (אם לסמוך על ראש קרבן שקרב ביום טוב, או לא לסמוך עליו), ומחלוקת זו נמשכה במשך כמה דורות (משנה חגיגה טז, א). הגמרא אומרת, שהמחלוקת הזאת היתה בסוף ימיו של יוסי בן יעזר, שאז נתמעטו הלבבות והתחילה שכחת התורה (תמורה טו, ב - טז, א). סוף ימיו של יוסי בן יעזר הם ימי גזירות היונים. יוסי בן יעזר עצמו נהרג על קידוש השם ע"י היננים (ב"ר סה, כב). הרי שמזמן היננים התחילה שכחת התורה, אם מחמת הצרות שהביאו עלינו, אם מחמת תרגום התורה לְיִנְיָת, כפי שהסברנו לעיל. עד אז היתה תורה אחת. מכאן ואילך התורה מתפצלת: יוסי בן יעזר אומר כך, ויוסף בן יוחנן אומר אחרת. שמעיה אומר כך, ואבטליון אומר אחרת. ולאחר כמה דורות אנו שומעים על מחלוקות נוספות בלתי מוכרעות. בימי שמאי והלל נוספו על מחלוקת זו עוד שלש מחלוקות נוספות שלא הצליחו להגיע בהן להכרעה, ובימי תלמידיהם של שמאי והלל - רבו התלמידים שלא שמשו את רבותיהם כל צרכן, ורבו המחלוקות בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות" (ירוש' שם, וסוטה מז, ב). חז"ל בזמנם קבעו תענית על כך שבימי בית שמאי ובית הלל נעשתה התורה כשתי תורות (ע"י שו"ע או"ח ס" תק"פ סוף ס"ב). ומה קורה היום? - היום יש כבר לא רק שתי תורות, אלא מאות תורות! הרמב"ם פוסק כך, והר"ף פוסק כך, ורבינו תם פוסק כך, ורש"י סבר אחרת - התורה נעשתה אצלנו כמאה תורות! כמעט שאין דבר אחד שאין בו מחלוקת בין חכמי ישראל, ואין מצליחים להגיע להלכה ברורה. בדבר הזה לא ניצחנו את יון. שכחת התורה שהביאו עלינו היונים, עדין קיימת בנו במלוא עוזה. אינני מדבר על זה שחלק גדול מעם ישראל היום כלל לא יודע תורה ולא רוצה

התורה, "וּמְלֶאכֶה הָאָרֶץ דָּעָה אֶת ה', כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים"
(ישעיהו מ"א, ט), במהרה בימינו, אמן.